

A NŐK JOGAI TÖRÖKORSZÁGBAN

PRIEGER ADRIENN
egyetemi adjunktus (KRE ÁJK)

Mottó: „Minden, amit a világon látunk,
az a nők kreatív munkája.”(Atatürk)¹

1. Bevezetés

Az 1970-es évek óta növekvő érdeklődés figyelhető meg Nyugaton az iszlám, a saria és általában a muszlim világ iránt. Az érdeklődés legnagyobb része azonban szelektív; nem csak a témaválasztás, hanem az a mód is, ahogyan ezeket a témákat a nyugati média általában ábrázolja, megkérdőjelezi a jó-hiszeműséget: inkább a Nyugaton elterjedt, az iszlámmal és a muszlimokkal kapcsolatos negatív sztereotípiát erősíti, és nem a jelenségek elfogulatlan tárgyilagos leírására és elemzésére törekszik. Ez a felfogás tetten érhető a muszlim nők emberi jogaival kapcsolatos nyugati aggodalmak megfogalmazásában is, amelyek sokszor lényegtelen, valójában kulturálisan meghatározott viselkedési formákat emelnek ki súlyos emberi jogi jogsértésként, míg a valós problémákat jórészt homályban hagyják.

Napjainkban az egyik legvitatottabb kérdés a nők munkavállalásának kérdése. Mind Nyugaton, mind az iszlám világban viták folynak arról, hogy mi a nők számára megfelelő modell; a viták alapvetően azért nem zárhatók le, mert az ezzel kapcsolatos nézetek sokfélék, sok tekintetben függenek nemcsak a világnézettől, de a nők egyéni szerepfelfogásától is. Európai nézőpontból nézve a muszlim nők életét számos szabály irányítja, azonban személyes tapasztalataim szerint ezt a muszlim nők nem feltétlenül fogják fel jogaik korlátozásának. Fiatal török lányokkal beszélgetve a témáról azt tapasztaltam, hogy magukat egyenlőnek érzik a férfiakkal, és úgy látják, ezt a Kormány szavatolja, például a férfiakkal azonos bérezés révén, bár sok nő elégedetlen a férfiakkal szembeni bérezési különbségek miatt. A kulturális sokszínűség ellenére, a nők egyetlen társadalomban sem kívánnak egyszerűen nemük alapján egy alárendelt társadalmi státuszba kerülni. A nők számára közös érdeket jelent, hogy a diszkrimináció alapvető formáit kiküszöböljék az alapvető társadalmi

1 https://www.goodreads.com/author/quotes/2793859.Mustafa_Kemal_Ataturk (2019.06.30.)

erőforrásokhoz való hozzáférés tekintetében, és elkerüljék a női munkaerő leértékelését, a szegénység feminizációját, a nők elleni erőszak tolerálását.²

2. A nők helyzetének főbb vonásai a saria alapján

A saria törzsanyaga a VII-VIII. században alakult ki, ezért nem csoda, hogy – hasonlóan a római jogi alapon kialakuló, kortárs bizánci és nyugat-európai jogokhoz – a nők helyzetét a férfiak gyámsága alatt képzelte el.³ A nő házasságkötéséig az apja – vagy annak hiányában más férfirokonai – gyámsága alatt állt, és házasságkötésével a férje hatalma alá került. Az iszlám előtt az arab törzsek a nőket egyfajta kiemelt vagyontárgyként kezelték, ugyanakkor a gazdag arab kereskedővárosokban megjelentek azok a vagyonos, elsősorban özvegy nők, akik bizonyos fokú függetlenségre tettek szert. A kor gondolkodására hatottak azok a keresztény eszmék – amelyek legalábbis vallási vonatkozásban – vallották a férfi és nő egyenrangúságát, és jelen volt a női szentek tisztelete, elsősorban a Mária-kultusz különböző formái. A sariára mindezek a gondolatok nyilvánvalóan hatottak, még a Mária-kultusz is, amelyet ugyan Mohamed megtagadott, de Máriát mégis a négy legnagyobb asszony között említi, és ő az egyetlen nő, aki név szerint szerepel a Koránban, mégpedig tizenötször.⁴ A Koránban jobban tükröződik a vallási gyökerű eredendő egyenlőség gondolata, a saria gyakorlatában azonban igen erőteljesen jelen vannak az arab törzsi hagyományok, különösen az arab országokban; a török saria azonban a nők helyzetét illetően számos elemet vett át a sztyeppe népek jogszokásaiból, amelyek a nőknek csaknem teljesen egyenrangú szerepet biztosítottak.

A házasság (*nikah*) a muszlimok felfogása alapján a hívők számára egy morális kötelezettséget is jelent.⁵ A férfi számára a feleséget általában az anyák vagy más idősebb női családtagok választják ki; a férfiak azért is kénytelenek megbízni női családtagjaik döntésében, mert ők nem láthatják mennyasszo-

2 PEACH, Lucinda Joy: *Are women human? - feminist reflections on „women’s rights as human rights”*. In: REIDY, David A. – SELLERS, Mortimer N. S. (ed.): *Universal human rights: moral order in a divided world*. Rowman & Littlefield Publishers, 2005, 81-108.

3 A Korán 4. szúrája kimondotta a nőkre vonatkozó jogokkal és kötelezettségekkel foglalkozik, és ezt a forrást kiegészítik a többi szúrában található, nőkre vonatkozó információk, továbbá Mohamed életéből fennmaradt mondások és cselekedetek. L.: JANY János: *Klasszikus iszlám jog*. Budapest, Gondolat, 2006, 306.

4 <https://www.americamagazine.org/faith/2015/12/18/what-islam-really-teaches-about-virgin-mary>, (2019.06.30.)

5 A Korán 4. szúrájának 3. áyája tartalmazza: „házasodjatok meg a néktek tetsző nőkkel.” L.: JANY i. m. 306.

nyukat az esküvőt megelőzően. Ugyan Mohamed próféta javasolta, hogy az esküvő előtt a férfi megnézhesse legalább a nő kezét és arcát, a gyakorlatban azonban inkább az a népszokás vált uralkodóvá, hogy a férfi egyáltalán nem láthatja menyasszonyát. Az anyák igyekeznek olyan lányt kijelölni fiúk számára, aki engedelmes meny lesz.

A házasságot – a római joghoz hasonlóan – szerződésnek tekintik, ezért a házasságkötést családok között zajló egyeztetés is megelőzheti, és a férj által tett házassági ajánlatot minden esetben rögzíteni kell. A házassági szerződésben a felek vagyoni helyzetét határozzák meg rendkívül részletesen a későbbi viták elkerülése miatt. A házassági szerződést két férfi tanú – esetleg egy férfi és két női tanú – és a menyasszony gyámjának a jelenlétében írják alá, az ő részvételük azért fontos, mert a szerződés aláírása folytán a nővel kapcsolatos minden jog és felelősség – amit a házasság előtt apja vagy gyámja viselt – átszáll a férjre.⁶

A Korán a házasság kapcsán elsősorban nem érvénytelenségi okokat, hanem különböző házassági tilalmakat határoz meg. Így például tiltja a muszlim férfiak számára a pogány (tehát nem keresztény és nem zsidó) nőkkel való házasságot, valamint a muszlim nők számára nem muszlim férfivel való házasságot. Ugyancsak részletesen szabályozza a vérfertőzés veszélye miatti házassági tilalmakat, a többnejűség viszonyainak megfelelően.⁷

Az iszlám – Jákob történetéből okulva – a feleségek számát négyben korlátozza, és előírja, hogy a férj köteles mindegyikkel egyformán bánni, számukra egyformán biztosítani a megélhetést, róluk egyformán gondoskodni, ideértve az ajándékozást és házaséletet is.⁸ Az új asszonnyal kötendő házasságba a már meglévő feleségeknek is bele kellett egyezniük. Nincs azonban korlátoz-

6 Uo.

7 „Tilalmas nektek (házasságot kötni): anyáitokkal, leányaitokkal, nővéreitekkel, apai és anyai nagynénjeitekkel, fivéretek leányaival, nővéretek leányaival, (nevelő) anyáitokkal, akik szoptattak benneteket és tejtestvéreitekkel, feleségeitek anyjával, és a ti gyám-ságotok alatt álló mostohalányaitokkal azoktól az asszonyaitoktól, akikkel már együtt háltatok; ha még nem háltatok volna velük, akkor (ez) nem róható föl vétkeitekül; (tilalmas továbbá): saját ágyékoktokból (sarjadt) fiaitok feleségeivel s az, hogy két nővért együtt vegyetek feleségül, kivéve azt, ami már a múltban megtörtént.” (Korán 4:23), <https://quran.com/4/23>, (2019. 07. 01)

8 „Ha attól féltek, hogy nem tudtok méltányosan bánni a (női) árvákkal, akkor házassodjatok meg a néktek tetsző nőekkel: kettesével, hármával, négyesével! Ám ha féltek, hogy nem tudtok igazságosak lenni (egyszerre többhöz), akkor (vegyetek feleségül) csak egyet, vagy (elégedjete meg) azzal, ami (rabszolganót) a jobbotok birtokol. Ezzel tudjátok leginkább elkerülni azt, hogy igazságtalanul cselekedjete” (Korán 4:3), <https://quran.com/4/3-13>, (2019. 07. 01.)

va azon rabszolganők száma, akikkel szexuális viszonyt folytattak, jellemző, hogy a török szultánok általában házasságkötés nélküli együttélést folytattak kiemelt ágyasaikkal, és viszonylag ritka volt, hogy valóban megházasodtak.⁹

Az iszlám jog sajátos házassági formákat is ismer. Ezek egyike a *muta*, amely már az iszlám előtti Arábia területén is alkalmazott jogintézmény volt, és tulajdonképpen egy határozott időre kötött házasság volt. A felek szerződést kötöttek, amelyben előre meghatározták a házasság időtartamát. E házassági forma helyességét sokat vitatták a sííták és a szunniták is.¹⁰

Az iszlám ellenzi a válást, csak a kibékíthetetlen ellentétek esetén tartja elfogadhatónak; a rokonok és barátok kötelessége, hogy szakítás veszélye esetén megpróbálják kibékíteni a feleket.¹¹

A válás történhet a férj és a feleség közös megállapodásával, de ez rendszerint a nő számára nem előnyös, mert gyakori, hogy a feleség – a férj beleegyezésének megszerzése érdekében – kénytelen lemondani hozománya egy részéről. A nő csak a válást követően köthet újabb házasságot, a férfi esetén azonban a poligámia válás nélkül is lehetővé teszi ezt.¹²

A válás egyoldalú kimondása alapvetően csak a férj joga, a feleség azonban a házassági szerződésben kikötheti, hogy ő is élhet az egyoldalú válás jogával. Ennek hiányában a feleség csak javasolhatja férjének a válást; ehhez valamely családtagja segítségét is kérheti, hogy győzze meg a férjét, hogy egyezzen bele a válásba. Abban az esetben, ha a férj állapotában komoly szellemi, testi esetleg erkölcsi romlás következne be, akkor az asszony bírósághoz fordulhat. A válást a férj helyett a bíróság általában ilyen esetben sem mondhatja ki. A nő válás hiányában is újra férjhez mehet bizonyos esetekben, így különösen, ha a férje hosszabb időn keresztül nem gondoskodik a tartásáról.¹³ Csak nagykorú és józan ítélőképességű férfi mondhatja ki a válást, az ittas állapotban vagy felindultságból kimondott válás érvénytelen. Egy férfi háromszor válhat el ugyanattól az asszonytól, a harmadik válás után azonban többé nem veheti el újra.¹⁴

9 http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/rabnok_agyasok_szultanak, (2019. 06. 30.)

10 JANY i. m. 330.

11 „Ha féltetek, hogy szakításra kerül sor közöttük, akkor küldjétek (hozzájuk) egy döntőbíró (a férj) családjából, egy (másik) döntőbíró (a feleség) családjából! Ha ők ketten ki akarnak békülni, akkor Allah megbékélést fog szorgalmazni közöttük.” (Korán 4:35), <https://quran.com/4/35-45>, (2019. 07. 01.)

12 <http://www.islamophile.org/spip/Sourate-At-Talaq-Le-Divorce.html> (2019. 06.30.), L. bővebben: ASGHARALI Engineer: *The Rights of Women in Islam*. New Delhi, Sterling Publishers, 2008, 200-220.

13 http://www.tdk.uni-miskolc.hu/files/20111122_141110967.pdf (2019. 06. 30.)

14 Uo.

3. A nők helyzete a modernizálódó Törökországban

Az oszmán időszakban a török nők az iszlám vallás és a török népek történelmi hagyományai által megszokott keretek között éltek életüket Törökországban, némiképp kedvezőbb helyzetben, mint az arab nők, de mindenképpen alárendeltebb szerepben, mint nyugati társaik. A Török Köztársaság megalapítása után a nemek közti egyenlőség elvének rögzítése folytán a nők jogainak érvényesítése nagyobb hangsúlyt kapott, fontos lépéseket tettek a nők emancipációja érdekében, például a nők elnyerték az aktív és passzív választójogot.¹⁵ Az 1980-as évektől kezdve egészen napjainkig, az országban erősödtek a nőjogi mozgalmak, melyek közül sok nemzetközi szintre is emelkedett. Ennek során számos törvény megalkotására sor került, amelyek erősítették a nők és férfiak egyenlőségét.¹⁶

Atatürknek köszönhetően 1925-ben betiltották a jellegzetes török fejfedő, a *fez* viselését, melyet Atatürk a keleti elmaradottság szimbólumának vélt.¹⁷ A fezt a török férfiak viselték, Atatürk azonban elérte azt, hogy nyugati mintára kalap viselése váltsa fel. Atatürk végigjárta számos várost és falut, kalapot hordott, saját maga kívánt példát mutatni a török népnek.¹⁸ A női fejkendő viselése ellen is felszólalt Atatürk, megjegyezte, hogy a nagy melegben rendkívül kellemetlen viselet, ezért kérte, hogy a nők „hadd mutassák meg arcukat a világnak”.¹⁹

Atatürknek köszönhetően a férfinak és nőnek sok tekintetben egyenlő jogokat biztosítottak a családban, megszüntették például a férj által egyoldalúan kimondható válás intézményét.²⁰ A Köztársaság előtti időkben a nők nem tudtak érvényesülni a közéletben, e téren erősen korlátozott lehetőségeik

15 http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-kadin-haklari-alaninda-kaydedilen-gelismeler.tr.mfa (2019. 06. 30.)

16 Uo.

17 KANSU, Ceyhan Atuf: *Mustafa Kemal Atatürk*. Budapest, Nap Kiadó, 2017, 73-74.

18 Az emberek kezdetben kérdezték, hogy mit visel, csodálkoztak, Atatürk pedig elmagyarázta nekik milyen praktikus a kalap, és innentől kezdve mindenki viselje ezt. Atatürk a fez viselése kapcsán az alábbiakat mondta: „Nézétek, a tömegben látok egy embert, aki fezt, a fezen egy zöld turbánt, egy gallér nélküli inget, valamint egy olyan zakót visel, amelyet én. Hogy lejjebb mi van még rajta, azt innen nem látom. Hát miféle öltözkész ez? Egy művelt ember szemében nem nevetséges ez az összevisszaság? – De igen! – hallatszott több helyről is a tömegből.”

19 KANSU i.m. 76-77.

20 DR. PRIEGER Adrienn – DR. PAÁR Ádám: Atatürk, az Európai Unió előfutára. *Európai Jog*, 2018/3, 33.

voltak.²¹ A demokratikus köztársaság időszaka azonban egyenlő esélyeket biztosított a nők számára is. Az egyetemek Atatürk reformjainak köszönhetően megnyitották a női hallgatók előtt is.²² 1934-ben a nők szavazati jogot kaptak.²³

Néhány példával kívánom illusztrálni a nők előtt megnyíló lehetőségeket. Az első női bíró Törökországban Suat Berk (1901-2002), volt, aki 21 évesen kezdte pályafutását, amikor bíró lett, a következőket mondta: „Azt hittem, hogy azért jönnek a bíróságra az emberek, hogy az ügyeiket intézzék, de kiderült, hogy valójában azért jöttek, hogy a női bírót nézzék.”²⁴ E gondolatok is azt tükrözik, hogy Törökországban, ebben az időben teljesen egyedülálló és példa nélküli, döbbenetes jelenség volt az, hogy egy nő bírói tisztséget tölt be.²⁵ Atatürk reformjainak köszönhetően azonban több ilyen pozitív példát tarthatunk számon.

Süreyya Agaoglu (1903-1989) volt az első női török ügyvéd és jogvédő, aki angolul és franciául is beszélt. Karrierje során számos nemzetközi konferencián képviselte Törökországot. Az első olyan diáklány volt, aki jogi karra jelentkezett, példát mutatva, hogy nők is betölthetnek ilyen jellegű pozíciókat. 1952-től a Nemzetközi Női Jogász Egyesület tagja volt, fontos civil szervezetek létrehozásában is segédkezett. Számos, Törökország szerte sikeres könyvet publikált, melyek közül a két legjelentősebb a „Londonban láttalak” és az „Így telt el egy élet”.²⁶

Törökországban az első női büntetőbíró, Muazzez Halet Isikpinar, 1931-ben kezdte meg bírói tevékenységét.²⁷ Ezek a híres török nők mind Atatürk köztársaságának az idején kezdték el tevékenységüket, melyre a szultánátus idején nem lett volna lehetőségük.

Fontos megemlíteni még Melahat Senger-Ruacan (1906-1974) bírónőt, aki nem csupán Törökországban, hanem világviszonylatban is az első nő volt, akit legfelsőbb bírósági bírói tisztségbe választottak.²⁸

21 PRIEGER, Adrienn: *Úton Európa felé – A török igazságszolgáltatási szervezet változásai az európai integrációs folyamat vonzásában*. Budapest, Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, 2019, 35.

22 Uo.

23 HARGITTAI, Magdolna: *Nők a tudományban határok nélkül*. Budapest, Akadémia Kiadó, 2015.

24 <https://onedio.com/haber/cumhuriyet-kazanimlarinin-eseri-16-basarili-kadin-614469> (2019. 07. 01.)

25 DR. PRIEGER, Adrienn: Atatürk, The Forerunner of the European Union. *International Journal of Trend in Research and Development*, Dubai, 2018, 72.

26 Uo.

27 <https://www.istiklal.com.tr/kose-yazisi/496-erkek-104-kadin-vekil-mecliste/392922> (2017. 09. 10.)

28 <https://www.revolvy.com/page/Melahat-Ruacan>, (2019.07.01.)

4. Nők jogainak erősítése az EU csatlakozásra figyelemmel

Az Európai Unióval való egyeztetések során előtérbe kerültek a női jogok. A Török Nagy Nemzetgyűlés 2001. október 3-án elfogadta, és 2001. október 17-én hatályba is lépett az alkotmánymódosítást, miszerint a nő a családon belül egyenlőnek tekintendő.²⁹ Nem sokkal később, 2002. január 1-jén hatályba lépett a Polgári Törvénykönyvet módosító törvény, amely a házasságkötéshez szükséges kort egységesen 18 évre emelte fel,³⁰ és a házastársi közös vagyont a házasság felbontása esetén egyenlő arányban rendeli felosztani a férj és a feleség között.³¹ Külön törvény megszüntette a különbséget a házasságon kívül és házasságban született gyermek öröklési jogállása között.³²

A nők munkajogi helyzetét is javították: a Polgári Törvénykönyv 192. cikke szerint a feleségnek már nem kell a férj engedélyét kérni a munka és a szakma megválasztásához.³³ 2004. január 22-én elfogadott miniszterelnöki rendelet értelmében a munkába való felvételkor nem szabad különbséget tenni férfiak és nők között, abban az esetben, ha az adott munkára mindketten megfelelnek.³⁴ 2004. május 7-én elfogadták a férfiak és nők egyenlőségéről szóló törvényt, amely a kormány feladatává tette, hogy az egyenlőséget a mindennapi életben érvényesítse.³⁵ A Közalkalmazotti törvény módosításáról szóló 2004. július 14-én elfogadott 5223. számú törvény szerint a közalkalmazottak szülési szabadságát 9 hétről 16 hétre emelték fel; létrejött a Nők Jogállásának és Problémáinak Főigazgatósága, mely 2004. november 6-ától már a Nők Jogállásának Főigazgatósága (KSGM) elnevezést kapta.³⁶

A Török Nagy Nemzetgyűlés 2003. június 15-én elfogadta a „Hatodik harmonizációs csomag” keretein belül a török Büntető Törvénykönyv módosítását az ún. becsületgyilkosságok vonatkozásában, amelynek következtében a bűncselekmények súlyosabban büntetendők.³⁷ Korábban e tényállások az ún. becsületgyilkosság kategóriájába tartoztak, melyekre enyhítési szabály

29 http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-kadin-haklari-alaninda-kaydedilen-gelismeler.tr.mfa (2019. 06. 30.)

30 Korábban a férfiak esetén ez 17 év, nők esetén 15 év volt a korhatár. L. uo.

31 Uo.

32 Uo.

33 Uo.

34 Uo.

35 Uo.

36 Uo.

37 Uo.

vonatkozott, amelyet a módosítás hatályon kívül helyezett.³⁸ A Török Nagy Nemzetgyűlés 2005. május 18-án elfogadta a 849. számú törvényt, mely egy új intézmény – a Nemzeti Ellenőrző Bizottság (Meclis Arastirma Komisyonu) – felállításáról rendelkezett, amely a becsületgyilkosságok megelőzése és kivizsgálása érdekében jött létre.³⁹ A Nemzeti Ellenőrző Bizottság 2006 júliusában kiadott egy nyilatkozatot, hogy a becsületgyilkosságok esetében az illetékes szervet a Közlönyben (*Resmin Gazete*) közzétett lista tartalmazza.⁴⁰ Abban az esetben, ha gyermekbántalmazás történik, akkor a Szociális Szolgálat és Gyermekvédelmi Bizottsághoz (*Sosjal Hizmetler ve Cocuk Esirgeme*) kell fordulni, abban az esetben pedig, ha nőket bántalmaznak, a Női Jogállás Főigazgatóságához kell fordulni.⁴¹

Nemzetközi szinten is fontos előrelépések történtek a nők jogainak tekintetében. Az EU és Törökország együttesen vettek részt 2005-ben a Promoting Gender Equality elnevezésű projektben.⁴² Abban az időben, amikor Finnország volt az EU soros elnöke, 2006 második felében, 2006. november 14-e és 15-e között, az EUROMED szervezésében Isztambulban tartottak egy konferenciát, amely a nemek egyenlőségének témakörével foglalkozott.⁴³

A nők helyzetét érinti az állam szekuláris jellegével kapcsolatos azon intézkedés, amely megtiltja az oktatási intézményekben az iszlám vallás által előírt fátyol viselését. Bár az intézkedéssel kapcsolatban több panaszt is benyújtottak az EJEB-hez, azonban az EJEB nem állapította meg a jogsértést.⁴⁴ Az állam szekuláris jellegének megőrzése – mivel a szekuláris állam a demokratikus társadalomnak is alapvető értéke – olyan értéknek minősült, amely indokolta a vallási meggyőződés kifejezéséhez való jog korlátozását.⁴⁵

38 Uo.

39 Uo.

40 Uo.

41 Uo.

42 Uo.

43 Uo.

44 Leyla Şahin v. Turkey (application no. 44774/98), Zeynep Tekin v. Turkey (application no. 41556/98).

45 Leyla Şahin v. Turkey (application no. 44774/98), Zeynep Tekin v. Turkey (application no. 41556/98), L. bővebben: KOLTAY András: A vallási ruházat és jelképek viselésének korlátai: fejkendők és keresztek. *Acta Humana. Emberi jogi közlemények*, 2015, 3 (3), 7-33; BENNONUE, Karima: Secularism and Human Rights: A Contextual Analysis of Headscarves, Religious Expression, and Women's Equality Under International Law. *Columbia Journal of Transnational Law*, 2007, 45 (2), 372-380.

A legutóbbi, 2017. évi bizottsági jelentés⁴⁶ szerint a nők és a férfiak közötti egyenlőség jogalkotási és intézményi kerete általában megfelelő. A nők diszkriminációját és a nemek közti erőszakot⁴⁷ azonban nem kezelték kellőképpen, a jogszabályok hiányos végrehajtása és a rendelkezésre álló védelmi szolgáltatások alacsony színvonala miatt.

A nemek közötti egyenlőség iránti erős politikai elkötelezettség hiányzik, ami a magas szintű tisztviselők gyakori olyan nyilvános kijelentéseiben tükröződik, amelyek a nők szerepének konzervatív szemléletét tükrözik. 11 független női nem kormányzati szervezetet bezártak a szükségállapot alatt, és egyes tartományokban betiltották a nemzetközi női nap eseményeit.⁴⁸

A nők beiskolázását javítani kell, különösen a középfokú oktatásban.⁴⁹ A korai és kényszerházasság továbbra is komoly aggodalomra ad okot.⁵⁰ Ennek kapcsán megjegyzi, hogy a tartományi és kerületi muftik hatásköröket kaptak polgári házasságok megkötésére, amelyek aláássák a Polgári törvénykönyv szekuláris alapelveit, és veszélyeztetik a korai és kényszerházasságok megelőzését.

Noha Törökország volt az első ország, amely 2014-ben ratifikálta az Európa Tanács Isztambuli Egyezményét a nők elleni erőszak megelőzéséről és leküzdéséről, Törökország még mindig nem alakította át a jogszabályait, de elfogadott egy 2016-2020 közötti cselekvési tervet, és megkezdte a tudatosság növelését ebben a témában.⁵¹ A családon belüli erőszak 2017-ben 282 nő halálához vezetett. A családon belüli erőszak eseteinek nyomon követése korlátozott és ahhoz nem kapcsolódnak szociális szolgáltatások; azonban Erőszak-megelőző és Megfigyelő Központok működésével igyekeztek nyomon követni az eseményeket.⁵² A nemek közti erőszakra nincs átfogó adatok, és a bejelentett esetek száma továbbra is alacsony, ami kétségbe vonja a jelentések megbízhatóságát.

46 Turkey 2018 Report, Strasbourg, 17.4.2018, SWD(2018) 153 final, 38-39.

47 L. bővebben: *Turkey: Women fearing gender-based violence* (Country Policy and Information Note, Version 2.0), London, Home Office, May 2018.

48 DR. PRIEGER, Adrienn – VOHRA, Asham: Woman's rights in Turkey – A simple solution to a complex issue? *Human Rights Issues Series: Woman's labour rights and employment perspectives in Europe*, 2018, 35.

49 L. bővebben: JOSHUA E. Thomas: Improving Education Through Devotion: A Religious Solution to Eastern Turkey's Gender Gap. *Wm & Mary J. Women & L.*, 2018, Vol. 24, 665.

50 PRIEGER – VOHRA i. m. 34.

51 *Turkey: Women fearing gender-based violence* (Country Policy and Information Note, Version 2.0), London, Home Office, May 2018, 7.

52 Uo.55.

5. A török nők problémái napjainkban

Napjaink Törökországában a nők számos olyan problémával szembesülnek, mint például a családon belüli erőszak, a nemzeti és kulturális erőszak, a tanuláshoz és a munkához való jogtól való megfosztás, munkahelyi diszkrimináció, egyenlőtlen bérezés.⁵³

2017 május elején a Török Statisztikai intézet, a TurkStat közölte, hogy a nők a munkaerő nagyjából 34,1 %-át teszik ki.⁵⁴ Kétségtelen, hogy az évek folyamán történt előrelépés a nők foglalkoztatása terén, azonban a nők még mindig nehézségekkel szembesülnek munkájuk folytatása során. Az alapvető problémát az anyaság és a hivatás összeegyeztetése jelenti. Az aggályok a 4 hónapos szülési szabadság alkalmatlanságára vonatkoznak, mivel a nők döntésre kényszerülnek, hogy egy dajkát alkalmazzanak, ami rengeteg pénzbe kerül, vagy otthagyják az állásukat, és maguk nevelik fel a gyermeküket. Török nők milliói hagyják ott az állásukat, hogy gyermekükről gondoskodjanak. A probléma a fejletlen gyermekgondozási rendszernek tudható be, amely szűk körű, túlszabályozott és nagyon drága.⁵⁵

A rendkívül rossz gyermekgondozási rendszer szerepe abban, hogy a nők otthagyják az állásukat, tetten érhető, hiszen az állásukat feladó gyermekes nők közel 80 %-a a magas gyermekgondozási költségekre utalt döntő tényezőként. A Bernard van Leer Foundation tanulmánya azt mutatta, hogy a török családok 40%-ának a közelében nincs óvoda, míg a családok $\frac{2}{3}$ -a nem engedheti meg magának annak igénybevételét; ez utóbbi az alacsony bérekkel magyarázható.⁵⁶

A női munkavállalást az is befolyásolja, hogy a nők hagyományos szerepe a gyermekgondozás és a háztartási munka. A török férfiak bátorítják a nőket a munkavállalásra, de elvárják, hogy a nők elvégezzék a házimunkát. A férjes asszonyoknak ezt a problémáját igazolja az a tény is, hogy a nők jó része házasságkötés után otthagyja az állását, amit a kutatások a házimunka időigényének növekedésének tulajdonítanak: a házasságkötés után a háztartási munkával töltött idő a nők esetén közel 49 %-kal nő, míg a férfiak esetén 38 %-kal csökken. A TurkStat adataiból megállapítható, hogy a török nők $\frac{2}{3}$ -a

53 Uo.

54 <https://www.dailysabah.com/economy/2017/09/15/turkeys-unemployment-rate-in-june-remains-steady-at-102-percent> (2019. 06. 30.)

55 <https://www.ft.com/content/d15504c4-93cf-11e7-bdfa-eda243196c2c>, (2019. 07.02.)

56 <https://www.pri.org/stories/2017-05-04/why-more-turkish-women-dont-work>, (2019.07.01.)

háztartási feladatait látja a munkavállalását korlátozó tényezőnek. Továbbá, a jelentések azt mutatják, hogy a 14 éven aluli gyermeket nevelő nőknek csak az egyharmada dolgozik, szemben Svédországgal, ahol ez az arány 83%.

A TurkStat jelentése szerint a kisgyermekek 89,6%-át az anyjuk neveli, és csak 2,4%-ukat látják el a gyermekgondozási intézmények. Ennek eredményeként a török nők foglalkoztatási rátája 36%, amely az OECD-országok között a legalacsonyabbak között van (az Egyesült Királyságban 73%, Svédországban 86%). Továbbá, İpek İlkkaracan, az Isztambuli Műszaki Egyetem vezető közgazdász-professzora kimutatta, hogy a városi, egyedülálló, felsőfokú végzettségű nők 63 %-a dolgozik, míg a házas nőknek kevesebb, mint 30%-a.

Ennek a helyzetnek a javítása érdekében a Kormányzat sokat tehet, különösen a gyermekgondozási szolgáltatásokhoz való hozzáférés javításának költségvetési támogatása révén. Célszerű lenne modernizálni azt a tizenhárom éves törvényt, amely előírja, hogy a legalább 150 női munkavállalót foglalkoztató vállalatoknak üzemi bölcsődét/óvodát kell létrehozniuk, ugyanakkor az enyhe szankciók és a női munkavállalók számának csökkentése révén nem ment foganatba. Bízható, hogy a Kormány legutóbbi nyilatkozata szerint a 4 és 5 éveseken belül az óvodások arányát 2019-ig 70 %-ra akarják növelni. Meg kell jegyezni, hogy az EU 0,52%-os átlagával szemben Törökország csak a GDP 0,04%-át költi az óvodai ellátásra.

A nők munkajogi helyzetének javítását nem segítik elő az olyan nyilatkozatok, mint az AKP egyik korábbi egészségügyi miniszterének nyilatkozata, miszerint a nők egyetlen karriercéljának az anyaságnak kell lennie.⁵⁷ Recep Tayyip Erdoğan, akkori miniszterelnök 2011. június 9-én egy sajtókonferencián, amikor ismertette az újonnan felállított minisztériumokat, és bejelentette, hogy a Nőügyi és Családügyi Minisztérium helyébe a Család- és Szociálpolitikai Minisztérium lép, úgy nyilatkozott, hogy „[a] mi pártunk egy konzervatív, demokratikus párt; a család fontos nekünk”.⁵⁸ Ezt a feminista szervezetek a nőügy leértékelésének minősítették, a Human Rights Watch pedig úgy értékelte, mint egy „nagy ugrást visszafelé Törökország számára” a nemek közötti egyenlőség elérése szempontjából.⁵⁹ Egyes értékelések szerint a Törökországot 2012 óta kormányzó AKP konzervatív, patriarchális és iszlámbarát politikát folytat.

Az AKP nőkkel kapcsolatos elképzelése valóban egybeesik a családdal kapcsolatos szélesebb körű elképzelésével, ami a feminista szervezetek szerint a

57 Dr. PRIEGER – VOHRA i.m. 35.

58 http://cins.ankara.edu.tr/15_12.pdf, 168. (2019. 06. 30.)

59 NAS, Alparlan: Familialization of women: Gender ideology in Turkey's public service advertisements. *Fe Dergi*, 2016, 8 (1), 168. http://cins.ankara.edu.tr/15_12.pdf (2019. 06. 30.)

női problémák beolvadásához vezet a családdal kapcsolatos viták általános keretébe.⁶⁰ Yalçın Akdoğan, Erdoğan egyik tanácsadója, aki miniszterelnök-helyettesként is szolgált, kijelentette, hogy a családnak nagy jelentősége van a konzervativizmus számára, és a család mint társadalmi intézmény felbomlása, ami hátráltatja a hagyomány és a társadalmi értékek átadását, a modern társadalom egyik leginkább negatív vonása. Az AKP elutasítja az abortuszt, a császármetszést, a házasságon kívüli együttélést, a fogamzásgátlást, az alkoholfogyasztást, és fontos célnak tartja a hagyományos család megerősítését, buzdítja az agglegényeket a házasságkötésre és a nőket a gyermekvállalásra.⁶¹ Ennek érdekében családi tanácsadó központokat és családi oktató programokat hoztak létre az ország egész területén.⁶²

A puccskísérletet követő szükségállapot és megtorlás több mint 11 női egyesület és 1 gyermekjogi egyesület feloszlásához vezetett, több mint 864 bírónőt és ügyésznőt bocsátottak el, ami veszélyezteti a nők részvételét a bírósági szervezetben és esetleg az ítélkezésben is. A megtorlás korlátozta a nők hangját a médiában, 34 újságírónőt őrizetbe vettek, 16-ot bebörtönöztek. Továbbá, a női hírügynökséget, a Jin Hírügynökséget (JINHA) rendeleti úton bezárták.⁶³

A másik, aggodalomra okot adó probléma a nők biztonsága. Az ország a nemi erőszak, gyilkosság és a családon belüli erőszak különböző eseteivel fertőzött. Szakértők szerint a Törökországban a nőknek csaknem felét bántalmazta a férje vagy volt férje; az áldozatok 48.5%-a erről senkinek sem mer beszélni, 92%-a pedig nem mer hivatalos eljárást indítani a probléma megoldásának érdekében. A legtöbb bántalmazás Kelet- és Belső-Anatólia területén fordul elő. Szakértők szerint a nők jogainak erősítése érdekében kiemelt fontosságú a férfiak oktatása e téren. Erre tekintettel 2006 augusztusától bevezették a közlegények és az altisztek továbbképzését a lányok nevelése, a nők foglalkoztatása és a döntéshozatal mechanizmusa, a nőkkal szembeni erőszak, a becsmérlő gyilkosságok, a női jogok és a nemek közötti egyenlőség tárgyában.⁶⁴

Egy eset különösen nagy felháborodást váltott ki, amikor kiszivárgott a médiába. Ez az eset 2011-ben történt Izmirben, amikor egy 37 éves nőt, Feziye Cengizt egy rutinvizsgálat során, amelynek keretében igazoltatták, két civilruhás rendőr egy egyenruhás rendőr jelenlétében megvert. Ennek

60 Uo. 169.

61 Uo. 170-171.

62 Uo. 171.

63 <https://anfenglish.com/women/hdp-presents-report-on-women-s-rights-violations-in-turkey-22203> (2019. 07. 02.)

64 Uo.

oka az volt, hogy a vizsgálat során a hölgy ellenállást tanúsított, dulakodott a rendőrökkel és megsértette őket. Az eset kiszivárgást követően médiabotrány tört ki, a két civilruhás rendőr esetében könnyű testi sértés miatt hat hónaptól másfél évig terjedő szabadságvesztést, a nő esetében két és fél év és hat és fél év közötti szabadságvesztést indítványoztak.⁶⁵

Aydeniz Alisbah Tuskan, egy török jogásznő hangsúlyozva a dolgok szomorú állását, elismerte, hogy Törökországnak valóban sok nőt védő törvénye van, és az ország alapító elvei a nőknek azonos jogokat ad, mint a férfiaknak, aggodalomra ad azonban okot, hogy a jogászok és a bírák nem alkalmazzák azokat. A probléma szerinte a nők elleni erőszak területén dolgozó durván 4.000 jogász képzésével oldható meg.⁶⁶

Növekszik az az érzés, hogy a kormányzat felhívítja a nőket védő vagy a jogukat biztosító törvényeket. Az egyik ilyen, a nőket és a férfiakat egyaránt felkavaró eset egy törvénytervezet volt, amely közkegyelmet adott volna azoknak a férfiaknak, akik kiskorú nőekkel kötöttek házasságot, feltéve, hogy a házasság szerelemből és nem erőszakkal jött létre. A jelentős tiltakozás miatt a javaslatot elvetették.

Van olyan vélemény, hogy a török bíróságok hajlamosabbak enyhébb büntetést kiszabni a nemi erőszak miatt, amit a bíróságok azzal az állítással igazolnak, hogy „az áldozat beleegyezett a szexbe”.⁶⁷ Hasonló a helyzet a nők megölése esetén: egy friss bírósági határozat enyhítette egy férfi büntetését, azt állítva, hogy a férfi „túlságosan szerette a feleségét, és ezért ölte meg”.⁶⁸

A szükségállapot újabb problémákat vetett fel a nők helyzetét illetően. Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosságának vonatkozó jelentése⁶⁹ szerint körülbelül 600 kisgyermekes nőt tartottak fogva Törökországban 2017 decemberében, köztük körülbelül 100 várandós vagy éppen most szült nőt. A jelentés szerint egy esetben a letartóztatás során rendőrtiszt szexuálisan zaklatott egy nőt, további problémát okozott a nők megbilincselése közvetlenül a szülés előtt vagy után, illetve bizonyos esetekben a kisgyermekesek egészséges fejlődéséhez

65 Uo.

66 <http://www.cbc.ca/news/world/turkey-women-legal-training-1.3881808>. (2019. 06. 30.)

67 NAS i. m. 172.

68 Uo.

69 Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: *Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East (January – December 2017)*, March 2018.

a fegyintézetekben nem biztosítottak a feltételek.⁷⁰

Az Isztambuli Kadir Has Egyetem is kutatásokat folytat a nemek és a nők helyzetéről, aktuális problémáiról. A kutatás elősegítése érdekében létrehozta a Kadiri Nemi és Nők Tanulmányi Kutatóközpont. Ennek célja, hogy szellemi helyet teremtsen a nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos interdiszciplináris kutatás, tanítás és intézményi változások számára.⁷¹ A kutatóközpont által 2019. május 22-én kiadott jelentés megállapítása szerint Törökországban az egyetemeken hatalmas egyenlőtlenség figyelhető meg a nemek arányát illetően a felső vezetés tekintetében. A rektorok mindössze 9,1 százaléka nő. A dékánok szintjén a karok dékánjainak 21,3 százaléka nő csupán.⁷²

6. Befejezés

Atatürk modernizációs reformjai a női jogok tekintetében is hatalmas változást hoztak Törökországban, és ez a folyamat újabb lendületet kapott az EU-csatlakozásra figyelemmel a 2000-es években. Törökország elsőként ratifikálta 2012. március 12-én az Isztambuli egyezményt a nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról.⁷³ Mindezek ellenére egy tavaly ősszel készült felmérés szerint Isztambul a 10. legveszélyesebb város a világon a nők számára. A vizsgált 19 nagyváros közül a szexuális erőszak és zaklatás tekintetében az egyik legrosszabb helyzetben az isztambuli nők vannak.⁷⁴

Látnunk kell tehát, hogy a jogi szabályozás és annak érvényesülése jelentősen eltérő képet mutat. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy Törökországban évszázadokig egy olyan vallási jogrendszer érvényesült, amely a nők és férfiak egyenjogúságát – legalábbis a gyakorlatban – nem ismerte el, és a török nők helyzete – ha a belső-ázsiai türk népek hagyományaiból adódóan nem is olyan mértékben, mint más, arab etnikumú iszlám országokban – sok tekintetben hátrányosabb volt, mint a férfiaké. Ezek az évszázados

70 Uo. 21-22.

71 <https://gender.khas.edu.tr/en>. (2019.07.01.)

72 <http://www.hurriyetdailynews.com/tremendous-gender-inequity-in-turkish-universities-143660>, (2019.07.01.)

73 Az egyezményt az Európa Tanács hozta létre, mely egy átfogó nemzetközi egyezmény. Isztambulban nyitották meg az egyezményhez való csatlakozási lehetőséget 2011. május 11-én. L.: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/home>, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures> (2019.06.30.)

74 <https://turkinfo.hu/aktualis/hirek/isztambul-a-vilag-10-legveszelyesebb-nagyvarosa-a-nok-szamara/> (2019.07.03.)

beidegződések nehezen oldódnak, különösen, ha vallási igazolást is nyernek. A vallási fundamentalizmus terjedésével ez a körülmény egyre aggasztóbbá válik, hiszen megkérdőjelezi az emberi jogok egyetemességét, a férfiak és nők természetes egyenjogúságát.⁷⁵

Törökország helyzete azért sajátos, mert a kormányzó, konzervatív AKP egyfelől igyekszik erősíteni az ország hagyományos, az iszlámmal szorosan összefonódó értékeit, másfelől elszántan törekszik arra, hogy az ország az Európai Unió teljes jogú tagja legyen, azé az államszövetségé, amely – miként a Magyarországgal és Lengyelországgal szemben indított eljárásokból is kitűnik – maga is egyre fokozottabban lép fel az európai értékekre hivatkozással a liberális értékek védelmében.

A kulturális összeütközés elkerülése és az emberi jogok egyetemlegességének védelmében ezért mindennél fontosabb a nemzeti és vallási sajátosságokat elválasztani a rossz beidegződésektől, az emberi jogok egyetemlegességét az azok védelmét zászlajukra tűző politikai mozgalmak esetlegességétől. Törökországban a nők jogai ugyanis csak akkor részesülhetnek a jövőben a jelenleginél hatékonyabb védelemben, ha a török társadalmat sikerül meggyőzni arról, hogy a nők hátrányos megkülönböztetése nem az igazi iszlám és az igazi törökség elengedhetetlen feltétele, és hogy az emberi jogok védelme nem ellentétes a hagyományos értékek megőrzésével. Talán az ezt szolgáló tisztázó vita, amely Törökország EU csatlakozása előtt nyithatja meg az utat, egyszerre javítja a török nők helyzetét, és óvja meg a török társadalmat a káros extrémítások megjelenésétől.

75 L. bővebben: <http://www.religiousconsultation.org/hassan2.htm> (2019.07.02.)

